

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ

منابع مالی اہل بیت علیہم السلام

بامقدمہ:

حضرت آیت اللہ العظمی جعفر سبحانی

تالیف:

حجة الاسلام نوراللہ علیدوست خراسانی

فهرست مطالب

۱۳.....	سخن ناشر.....
۱۵.....	مقدمه حضرت آیت الله العظمی جعفر سبحانی.....
۱۵.....	کاوشی نو در حیات اقتصادی خاندان رسالت.....
۱۷.....	ذهنیت ناستوار.....
۲۱.....	فصل ۱. مباحث مقدماتی
۲۲.....	نقش اقتصاد در زندگی بشر.....
۲۳.....	نقش مسائل اقتصادی در شکل اخلاقی جامعه.....
۲۴.....	فقر اقتصادی، انگیزه گناه.....
۲۵.....	نقش نان در عبادت.....
۲۶.....	حدیثی جالب.....
۲۷.....	نان قوام بدن.....
۲۸.....	سه چیز از نیازهای عمومی است.....
۲۹.....	خلاصه بحث.....
۳۰.....	تذکر لازم.....
۳۱.....	ضرورت مسکن برای انسان.....
۳۳.....	فصل ۲. برابری کمک های مالی اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۳۳.....	چند سؤال اساسی.....
۳۴.....	پاسخ.....
۳۵.....	کمک های مالی اهل بیت <small>علیهم السلام</small> .....
۳۵.....	هدایای پیامبر به هیأت های نمایندگی قبایل عرب.....
۳۵.....	۱. هیأت نمایندگی ثعلبه.....

۳۶.....	۲. هیأت نمایندگی مُحارِب
۳۶.....	۳. هیأت نمایندگی جَعْدَةَ بنِ كَعْب
۳۷.....	۴. هیأت نمایندگی قُشَیْر بنِ كَعْب
۳۷.....	۵. هیأت نمایندگی تَغْلِب
۳۷.....	شرف‌یابی‌های اهل یمن
۳۷.....	۶. هیأت نمایندگی طَیْبِی
۳۸.....	۷. هیأت نمایندگی مُراد
۳۹.....	پیامبر و صد شتر به آتش افروز جنگ حنین
۴۱.....	صله‌های ائمه به شعرا
۴۱.....	صله‌های امام سَجَاد <small>علیه السلام</small> به فَرَزْدَق
۴۳.....	جایزه امام باقر <small>علیه السلام</small> به کمیت اسدی
۴۴.....	جوایز امام هشتم <small>علیه السلام</small> به دعبل
۴۶.....	مواردی دیگر از جوایز امامان به شعرای متعهد
۴۸.....	یک پرسش و پاسخ
۴۸.....	پاسخ
۴۹.....	مردی که دار خود را بر دوش می‌کشید
۴۹.....	کمیت اسدی
۵۰.....	کمیت در زندان
۵۰.....	شهادت کمیت
۵۱.....	خلاصه بحث
۵۲.....	کمک‌های مالی ائمه <small>علیهم السلام</small> به نیازمندان
۵۲.....	کمک‌های مالی امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small>
۵۳.....	کمک‌های مالی امام حسن مجتبی <small>علیه السلام</small>
۵۴.....	مورد دیگر
۵۵.....	کمک‌های مالی امام حسین <small>علیه السلام</small>
۵۵.....	ادای دین اسامة بن زید
۵۶.....	کمک به مرد بادیه نشین
۵۷.....	پاداش معلم
۵۸.....	کمک‌های مالی امام سجاد <small>علیه السلام</small>
۶۰.....	کمک‌های مالی امام محمد باقر <small>علیه السلام</small>
۶۱.....	کمک‌های مالی امام صادق <small>علیه السلام</small>

۶۱	..... امام صادق <small>علیه السلام</small> و بودجه مخصوص
۶۲	..... کمک‌های مالی مخفیانه امام صادق <small>علیه السلام</small>
۶۲	..... کمک‌های مالی امام صادق <small>علیه السلام</small> به دشمن
۶۳	..... کمک‌های مالی امام هفتم <small>علیه السلام</small>
۶۵	..... کمک‌های مالی امام هفتم <small>علیه السلام</small> به دشمن
۶۷	..... کمک‌های مالی امام هشتم <small>علیه السلام</small>
۶۹	..... کمک‌های مالی امام جواد <small>علیه السلام</small>
۶۹	..... کمک‌های مالی امام حسن عسکری <small>علیه السلام</small>
۶۹	..... حمایت و پشتیبانی مالی از شیعیان
۷۲	..... نمی از یمی
۷۲	..... بازگشت به سخن اول
۷۵	..... فصل ۳. اموال خصوصی
۷۵	..... انواع اموالی که اهل بیت <small>علیهم السلام</small> در اختیار داشتند
۷۵	..... اموال خصوصی چیست؟
۷۶	..... املاک و دارایی‌های خصوصی پیامبر و خاندان او
۷۶	..... اموال موروثی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۷۶	..... اموال و املاک شخصی پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۷۶	..... شتران پیامبر
۸۰	..... زمینی که پیامبر <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> به اسامه بخشید
۸۲	..... صفایا
۸۵	..... املاک و مزرعه‌ها و اموال شخصی امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small>
۸۶	..... محصول غله علی <small>علیه السلام</small> در مدینه
۸۷	..... محصول مزرعه ینبع
۸۷	..... املاک امام حسن مجتبی <small>علیه السلام</small>
۸۸	..... املاک امام حسین <small>علیه السلام</small>
۸۹	..... سؤال
۸۹	..... پاسخ
۹۰	..... مقاومت امام حسین <small>علیه السلام</small> در برابر تصرف ملکش توسط معاویه
۹۲	..... مزرعه امام حسین <small>علیه السلام</small> مهریه دختر عبدالله بن جعفر

۹۳.....	املاک امام سجاد <small>علیه السلام</small>
۹۳.....	املاک امام محمد باقر <small>علیه السلام</small>
۹۵.....	املاک و مزارع امام صادق <small>علیه السلام</small>
۹۵.....	املاک و مزارع امام هفتم <small>علیه السلام</small>
۹۶.....	مزرعه دیگر
۹۷.....	اموال موروثی امامان <small>علیهم السلام</small>
۹۷.....	اموال موروثی امام هادی <small>علیه السلام</small>
۹۷.....	موقوفات پیامبر اسلام و اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۹۷.....	ضرورت مالکیت واقف، پیش از وقف
۹۸.....	دلایل ضرورت مالکیت واقف
۱۰۱.....	جایگاه وقف در اسلام
۱۰۲.....	ترغیب ائمه به مسأله وقف
۱۰۵.....	موقوفه‌ها و صدقه‌های پیشوایان دینی
۱۰۶.....	باغ‌های مُخیرِیق
۱۰۷.....	موقوفه‌های دیگر رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۱۱.....	موقوفه‌های امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small>
۱۱۳.....	وقف خانه
۱۱۴.....	موقوفه‌های دیگر امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small>
۱۱۶.....	وصیت امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small> در مورد اداره اموال موقوفه او
۱۱۷.....	موقوفه‌های حضرت زهرا <small>علیها السلام</small>
۱۱۸.....	وقفنامه‌ای از حضرت زهرا <small>علیها السلام</small>
۱۱۹.....	وقفنامه دیگر
۱۲۰.....	وقفنامه‌های امام حسین <small>علیه السلام</small>
۱۲۱.....	موقوفه‌های امام صادق <small>علیه السلام</small>
۱۲۱.....	وقفنامه حضرت موسی بن جعفر <small>علیه السلام</small>
۱۲۲.....	تولیت موقوفات و صدقات
۱۲۲.....	تولیت صدقات پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۲۳.....	تولیت صدقات امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small>
۱۲۴.....	کار و کوشش از منابع مالی اهل بیت <small>علیهم السلام</small>
۱۲۵.....	اهمیت کار از دیدگاه روایات

فهرست مطالب □ ۹

۱۲۷.....	کار سیره انبیا.....
۱۲۷.....	داود پیامبر و کار.....
۱۲۹.....	ادریس پیامبر و کار.....
۱۳۰.....	پیامبر اکرم <small>صلی الله علیه و آله</small> و کار جهت تأمین معاش.....
۱۳۱.....	پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> و کار در باغ.....
۱۳۱.....	پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> و کار در منزل.....
۱۳۲.....	امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small> و کار.....
۱۳۴.....	بهترین کار.....
۱۳۵.....	کشاورزی یکی از منابع مالی اهل بیت <small>علیهم السلام</small> .....
۱۳۵.....	اهمیت کشاورز از دیدگاه اسلام.....
۱۳۶.....	کشاورز از دیدگاه نهج البلاغه.....
۱۳۸.....	فعالیت اهل بیت <small>علیهم السلام</small> در زمینه کشاورزی.....
۱۳۸.....	الگوهای زنده.....
۱۳۸.....	پیامبر اکرم <small>صلی الله علیه و آله</small> و کشاورزی.....
۱۳۹.....	تأمین مصرف سالیانه پیامبر از زراعت.....
۱۴۰.....	امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small> و کشاورزی.....
۱۴۲.....	امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small> و حفر قنات.....
۱۴۲.....	قنات ابی نذر.....
۱۴۴.....	خلاصه سخن.....
۱۴۷.....	اشکال.....
۱۴۷.....	جواب.....
۱۴۸.....	امام سجاد <small>علیه السلام</small> و کشاورزی.....
۱۵۰.....	امام باقر <small>علیه السلام</small> و کشاورزی.....
۱۵۱.....	امام صادق <small>علیه السلام</small> و کشاورزی.....
۱۵۳.....	امام هفتم <small>علیه السلام</small> و کشاورزی.....
۱۵۳.....	امام هشتم <small>علیه السلام</small> و کشاورزی.....
۱۵۵.....	پاسخ به یک سؤال.....
۱۵۶.....	اهل بیت <small>علیهم السلام</small> و تجارت.....
۱۵۷.....	تجارت از دیدگاه قرآن.....
۱۵۷.....	تجارت هم ردیف جهاد.....

- تجارت از دیدگاه روایات ۱۵۸
- تذکر لازم ۱۵۹
- نکاتی چند ۱۵۹
- پیامبر صلی الله علیه و آله و تجارت ۱۶۳
- امام صادق علیه السلام و تجارت ۱۶۴
- خودداری امام صادق علیه السلام از دریافت سود غیر عادلانه ۱۶۵
- امام جواد علیه السلام و تجارت ۱۶۷
- تحف و هدایا برای اهل بیت علیهم السلام ۱۶۸
- اهمیت هدیه از دیدگاه روایات ۱۶۸
- پیامبر صلی الله علیه و آله و قبول هدیه ۱۶۹
- داستان عداس نمونه‌ای دیگر ۱۷۲
- نمونه‌ای دیگر از قبول هدیه توسط پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۸۰
- هدایای زمامداران به پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۸۱
- هدایای مقوقس پادشاه اسکندریه ۱۸۱
- هدایای جبّله بن ایهّم ۱۸۳
- هدایای نجاشی ۱۸۳
- هدایای نمایندگان داری‌ها به پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۸۴
- امیرمؤمنان علیه السلام و قبول هدیه ۱۸۵
- امام هفتم علیه السلام و قبول هدیه ۱۸۵
- هدایای علی بن یقطین ۱۸۵
- تذکر سه نکته ۱۸۶
- خودداری پیامبر از قبول هدیه کفار ۱۸۷
- خودداری امیرمؤمنان علیه السلام از قبول هدیه کفار ۱۸۹
- رشوه هدیه نما ۱۹۰

فصل ۴. اموال عمومی ۱۹۳

- اموال عمومی (خالصه) ۱۹۳
- سرزمین فدک از املاک خالصه ۱۹۴
- مشخصات فدک ۱۹۷
- میزان درآمد فدک ۱۹۸

۲۰۰.....	فدک هدیه پیامبر ﷺ به حضرت فاطمه <small>علیها السلام</small>
۲۰۱.....	فدک در کشاکش گرایش‌ها و سیاست‌های متضاد
۲۰۶.....	بیت‌المال.....
۲۰۷.....	لزوم تشکیل حکومت.....
۲۰۸.....	پیامبر و تشکیل حکومت.....
۲۰۸.....	پیامبر و تأسیس بیت‌المال.....
۲۰۹.....	مواردی از منابع بیت‌المال.....
۲۰۹.....	۱. انفال.....
۲۱۲.....	۲. زکات.....
۲۱۲.....	۳. خمس.....
۲۱۴.....	یادآوری.....
۲۱۶.....	خمس پشتوانه مالی شیعیان.....
۲۱۸.....	وکلائی مالی ائمه <small>علیهم السلام</small> .....
۲۱۹.....	وکلائی امام صادق <small>علیه السلام</small> .....
۲۲۲.....	امام صادق <small>علیه السلام</small> و محاسبه وکیل خود.....
۲۲۲.....	فرستادن خمس از خراسان برای امام صادق <small>علیه السلام</small> .....
۲۲۳.....	وکلائی امام هفتم <small>علیه السلام</small> .....
۲۲۴.....	علی بن یقظین و خمس اموال.....
۲۲۶.....	خمس اموال شیطیه و شیعیان نیشابور برای امام هفتم <small>علیه السلام</small> .....
۲۲۶.....	جمع‌آوری بیت‌المال توسط امام هفتم <small>علیه السلام</small> .....
۲۲۸.....	جمع‌آوری خمس توسط وکلائی امام هشتم <small>علیه السلام</small> .....
۲۲۹.....	جمع‌آوری خمس در زمان امام جواد <small>علیه السلام</small> .....
۲۳۰.....	وکلائی مالی امام جواد <small>علیه السلام</small> .....
۲۳۰.....	نامه امام جواد <small>علیه السلام</small> به ابراهیم.....
۲۳۲.....	جمع‌آوری خمس توسط وکلائی امام هادی <small>علیه السلام</small> .....
۲۳۲.....	نامه‌های امام هادی <small>علیه السلام</small> به وکلا و نمایندگان خویش.....
۲۳۳.....	نامه امام به علی بن بلال.....
۲۳۳.....	نامه امام به ایوب بن نوح.....
۲۳۴.....	نامه امام به ابوعلی بن راشد.....
۲۳۴.....	نامه امام به ابراهیم بن محمد همدانی.....

- ۲۳۵.....سخنگیری متوکل عباسی.....
- ۲۳۵.....جمع آوری خمس توسط وکلای امام حسن عسکری علیه السلام.....
- ۲۳۶.....ابراهیم بن عبده نیشابوری.....
- ۲۳۷.....احمد بن اسحاق اشعری قمی.....
- ۲۳۸.....ابراهیم بن مهزیار اهوازی.....
- ۲۳۹.....محمد بن عثمان عمری.....
- ۲۳۹.....عثمان بن سعید عمری.....
- ۲۴۰.....تحويل خمس به امام حسن عسکری علیه السلام.....
- ۲۴۲.....نواب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف.....
- ۲۴۳.....نواب خاص.....
- ۲۴۴.....وظایف و فعالیت های اساسی نواب خاص.....
- ۲۴۵.....۴. خراج و مقاسمه.....
- ۲۴۶.....موارد مصرف خراج.....
- ۲۴۷.....۵. جزیه.....
- ۲۴۸.....امان نامه به اکیدر، حاکم دَوْمَةُ الْجَنْدَل.....
- ۲۵۰.....۶. مالیات های اضطراری.....
- ۲۵۱.....۷. درآمدهای استثنایی.....
- ۲۵۲.....دقت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درباره بیت المال.....
- ۲۵۲.....دقت امیرالمؤمنین علیه السلام درباره بیت المال.....
- ۲۵۳.....روش حضرت با کارگزاران.....
- ۲۵۴.....روش حضرت با نزدیکان خود.....
- ۲۵۵.....نماز در بیت المال.....
- ۲۵۵.....جاروب کردن بیت المال.....
- ۲۵۵.....علی علیه السلام و فروختن شمشیر.....
- ۲۵۶.....خلاصه بحث.....
- ۲۵۷.....فهرست منابع و مدارک.....
- ۲۸۷.....نمایه.....

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُودَ وَ سُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق علیه السلام که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند. از این حیث «تربیت» را می توان مقوله ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می سازد.

از سوی دیگر «سیاست ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست ها در گرو انجام پژوهش های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان های فکری و اجرایی به حساب می آیند و نمی توان آینده درخشانی را بدون توانایی های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش آموختگان این نهاد است که امید

می رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه مندان می گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند- درک کاستی ها و اصلاح آنهاست تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت **مکتب علمی امام صادق علیه السلام** را در گستره بین المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مقدمه حضرت آیت الله العظمی جعفر سبحانی

کاوشی نو در حیات اقتصادی خاندان رسالت

از نیمه‌های نخستین سده هجری، به‌ویژه پس از شهادت امیرمؤمنان علی علیه السلام در محراب عبادت، موجی از مهر و مودت به خاندان رسالت، جامعه اسلامی را فرا گرفت و هر چه زمان می‌گذشت، علاقه به این خاندان جوانه بیشتری زد، و حتی کوشش‌های معاویه و فرزند پلیدش و پس‌ماندگان مروانیان، درست نتیجه معکوس بخشید.

ولای اهل‌بیت علیهم السلام نهالی بود که وحی الهی آن را در قلوب مؤمنان غرس کرد و دوستی با خاندان رسالت را به عنوان اجر رسالت معرفی نمود و فرمود: «قل لا أسئلكم عليه أجراً إلا المودة فی القربی: ^۱ بگو پاداشی برای خود جز محبت شما به خاندانم، نمی‌خواهم.» مهری که البته سود آن به خود محب باز می‌گردد، نه به محبوب، زیرا مهرورزی به انسان‌های کامل، سبب تحول در انسان محب می‌گردد. این گفتار الهی بسان سخن پزشک دلسوز به بیمار است که پس از معاینه دقیق و نسخه نویسی می‌گوید: من از تو مزد طبابتی جز عمل به این نسخه، نمی‌خواهم.

از طرف دیگر، تا پیامبر زنده بود این نهال را با گفتار و رفتار خود، آبیاری کرده و طی سخنان و پیام‌هایی، مقام و منزلت اهل‌بیت علیهم السلام را آشکار ساخت و در یکی از گفتارهای بس فصیح و بلیغ خود فرمود: «خاندان من بسان کشتی نوح است؛ هر کس بر آن سوار شد نجات یافت و هر کس آن را ترک گفت غرق گردید.» یعنی در

---

۱. سوره شوری، آیه ۲۳.

عصر فتنه‌ها، که امواج کوبنده آن همه چیز را در هم می‌کوبید، محل امنی جز سایه سار ولایت اهل بیت علیهم السلام، و پیروی از آنان نیست و هر نوع رویگردانی از آنان مایه گمراهی است.

رسول گرامی در یکی از گفتارهای خود ملاک بهره‌گیری از شفاعت خویش را، محبت اهل بیت علیهم السلام خود می‌داند و می‌فرماید: «شفاعتی لامتی لمن احب اهل بیتی»؛^۱ یعنی شفاعت من از آن کسی است که خاندان مرا دوست بدارد.

ممکن است افراد سطحی‌نگر، تصور کنند که «این نوع سفارش‌ها از روح عاطفی پیامبر سرچشمه گرفته است» ولی یک چنین نگرش، دور از حقیقت‌نگری است، چه آن حضرت، به گواه تاریخ، این سفارش‌های مؤکد را درباره افراد بس محدودی از ذریه خود انجام داده است که مهر آنان مایه هدایت، و شاخص رستگاری است. آن گروه از فرزندان که در قله کمال و معرفت قرار گرفته‌اند، و بسان خود رسول گرامی، علت غایی خلقت و آیینه تمام‌نمای اسماء و صفات الهی می‌باشند، و طبعاً هر نوع گرایش به آن‌ها، سبب رستگاری انسان، و گرایش وی به فضایل و کمالات می‌شود.

آری پیامبر، گاه و بی‌گاه عاطفه شخصی خود را ابراز می‌کرد و درباره حسنین علیهم السلام که از شانه پیامبر صلی الله علیه و آله بالا می‌رفتند می‌فرمود: «انهما ریحانتای فی الدنیا: این دو، گل معطر در باغ زندگی من هستند.»

ولی سخنان آن حضرت درباره اهل بیت علیهم السلام خود، بر محور طهارت آنان از گناه و لغزش^۲ و آگاهی گسترده آنان از قرآن^۳ دور می‌زند.

بر اثر این مقام والا، و حفظ حرمت صاحب رسالت، خدا صدقه را بر آنان حرام کرد و خمس درآمد مسلمانان را در اختیار آنان قرار داد که آن را علاوه بر رفع نیازمندی‌های بستگان پیامبر، در امر رهبری امت، و حفظ کیان اسلام، هزینه کنند.

۱. از همین قلم: فی ظلّ اصول الاسلام، ص ۸۴، منابع این حدیث و مشابه آن بازگو شده است.

۲. .... انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیراً. (سوره احزاب، آیه ۳۳)

۳. ثم اورثنا الكتاب الذین اصطفینا من عبادنا. (سوره فاطر، آیه ۳۲).

علی بن راشد به حضرت هادی علیه السلام می‌گوید: از پدر بزرگوارت امام جواد علیه السلام اموالی نزد این جانب است، تکلیف آن‌ها را روشن فرماید.

حضرت هادی علیه السلام در پاسخ او چنین می‌فرماید: «ما کان لابی بسبب الامامة فهولی و ما کان غیر ذلک فهو میراث علی کتاب الله و سنة نبیه^۱: اموالی که پدرم به سبب مقام امامت در اختیار داشت تنها در اختیار من قرار می‌گیرد، و اموال شخصی پدرم باید طبق کتاب و سنت پیامبر میان وارثان او تقسیم گردد.»

بنابراین اموال عمومی، مربوط به «جهت امامت» بوده که در هر زمان قائم به شئون امامت و رهبری، در مصالح عمومی، بر طبق مقتضیات زمان هزینه نماید، و مقام امام زاهدان و پارسایان که دنیا را سه طلاقه نموده بالاتر و والاتر از آن است که این اموال را جز در شرایط خاصی به مصرف شخصی برساند. افتخار آن بزرگواران این است که به عالی‌ترین مقام از نظر معرفت رسیده و رهبری امت بر دوش آنان نهاده شده و هزینه‌های لازم در این راستا در اختیار آنان قرار گرفته است.

ذهنیت ناستوار

در فرهنگ اسلامی سخن از «خمس» و «انفال» زیاد به میان آمده و خاطر نشان شده است که خدای متعال، خاندان رسالت را در بهره‌گیری از «زکات» منع کرده، در مقابل خمس و انفال را در اختیار آنان قرار داده است.

این سخن، در عین داشتن حقیقت، ذهنیت دیگری را نیز به دنبال داشته و آن این است که خاندان رسالت منبع درآمدی جز این دو، نداشته‌اند و تمام نیازمندی‌ها، حتی جوایزی که به افراد می‌دادند، و یا کمک‌های مالی‌ای که به افراد می‌کردند، همه و همه از این دو منبع تأمین می‌شد. این اندیشه، به صورت یک اندیشه جزئی پا برجا، اما به صورت کلی صحیح نیست، زیرا تاریخ زندگی آنان برخلاف این امر گواهی می‌دهد.

---

۱. وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۳۷۴، باب ۲ از ابواب انفال، حدیث ۶.

بزرگانی که پیوسته مردم را به کار و کوشش، دعوت می‌کردند و کشاورزی را کیمیای اکبر می‌خواندند، و افراد فارغ و بیکار را نکوهش و سربار مردم بودن را به‌کلی مذمت می‌کردند، هرگز ممکن نیست خود پویای این راه نباشند.

هر چند تاریخ، فعالیت اقتصادی پیامبر صلی الله علیه و آله را در دوران بعثت و هجرت ضبط نکرده است، ولی تاریخ زندگی آن حضرت قبل از بعثت و همچنین زندگی امامان در این قسمت درخشندگی خاصی دارد.

کتابی که هم اکنون پیش رو دارید این موضوع را به نحو مستدل مورد بررسی قرار داده و با دلایل تاریخی و اسناد استوار ثابت نموده است که امامان، علاوه بر خمس و انفال، خود نیز در امور اقتصادی در حد توان کوشا بودند و درآمدهای شخصی آنان را می‌توان در امور زیر خلاصه کرد:

۱. نحل‌های که پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله در اختیار خاندان علی علیه السلام قرار داد (فدک و غیره).
 ۲. هدایایی که مردم از پاکیزه‌ترین و حلال‌ترین اموال خود به حضورشان تقدیم می‌کردند.

۳. درآمدهایی که از طریق فعالیت‌های کشاورزی، باغداری، حفر قنات و غیره عایدشان می‌شد.

۴. تجارت و بازرگانی که به وسیله نمایندگان خود صورت می‌دادند.
 اگر تاریخ می‌گوید که امام معصوم به کمیت اسدی یا دعبل خزاعی جوایزی پرداخت، و ده‌ها نظیر آن، همگی به احتمال قوی از اموال شخصی خود حضرت پرداخت می‌گردید.

از آن جا که این بخش از سخن، هدف اصلی از نگارش کتاب است، در این جا دامن سخن را کوتاه نموده و توفیق نویسنده متعهد و کوشا؛ یعنی جناب حجة الاسلام آقای علیدوست خراسانی را که با این اثر بر افتخارات قلمی خود افزود، از خداوند بزرگ طلب می‌کنیم. البته مؤلف محترم، این توفیق را از پیوند و ارتباط علمی با مؤسسه امام صادق علیه السلام دارد، چه دوره آموزش فن نویسندگی و روش تحقیق را در این مؤسسه گذرانده است - و خود به نیکی و قدردانی از آن یاد می‌کند - و در واقع از محصولات علمی این مؤسسه است.

ضمناً از دانشمند محترم حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای مهدی پیشوایی، نویسنده معروف حوزه علمیه قم سپاسگزاری می‌شود که تدریس فن نویسندگی و روش تحقیق و تربیت پژوهشگران جوان مستعد را در این مؤسسه به عهده داشته است و مؤلف کتاب را در نگارش آن، کمک بسزایی نموده و از هر نوع راهنمایی دریغ نورزیده است.

قم - مؤسسه امام صادق علیه السلام

جعفر سبحانی

۱۸ شعبان المعظم ۱۴۲۰ هـ .

برابر ۷۸/۹/۶

مباحث مقدماتی

تردیدی نیست که پیامبران و ائمه معصومین علیهم السلام با صرفنظر از امتیازاتی که داشتند در بقیه شئون زندگی مادی خویش مانند افراد عادی و معمولی بوده و از غرایز، عواطف، احساس‌ها، نیازها، و علاقه‌های طبیعی و عادی برخوردار بودند و مانند سایر مردم غذا می‌خوردند، راه می‌رفتند، استراحت می‌کردند. از این رو قرآن این گونه بهانه‌گیری‌های دشمنان اسلام درباره پیامبر اسلام را که انتظار داشتند آن حضرت فاقد جنبه‌های بشری باشد، رد کرده چنین می‌فرماید:

«...و گفتند چرا این پیامبر غذا می‌خورد و در بازار راه می‌رود، نه سنت فرشتگان دارد و نه روش پادشاهان؟ چرا فرشته‌ای برای او نازل نشده که همراه وی مردم را انذار کند؟ (و گواه صدق دعوت او باشد) یا گنجی از آسمان برای او فرستاده شود یا باغی داشته باشد که از (میوه) آن بخورد (و امرار معاش کند). و ستمگران گفتند شما تنها از یک مجنون پیروی می‌کنید.»^۱

---

۱. و قالوا مالهذا الرسول يا كل الطعام و يمشى في الاسواق، لو لا انزل اليه ملك فيكون معه نذيراً او يلقى اليه كنز او تكون له جنه ياكل منها و قال الظالمون ان تتبعون الا رجلاً مسحوراً (سوره فرقان، آيه ۷-۸) درباره شأن نزول این آیه از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام روایت شده است که فرمود: از پدرم امام دهم سؤال کردم آیا پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله با یهود و مشرکان در برابر سرزنشها و بهانه‌گیری‌هایشان به بحث و گفت و گو و استدلال می‌پرداخت؟ پدرم فرمود: آری. بارها چنین شد، از جمله این که روزی پیامبر صلی الله علیه و آله در کنار خانه خدا نشسته بود. عبدالله بن ابی امیه مخزومی در برابر او قرار گرفت و گفت ادامه در صفحه بعد

قرآن در جای دیگر پس از بیان بهانه‌گیری و سرزنش‌های یهود و مشرکان در این زمینه، که فکر می‌کردند پیامبر به خاطر وحی، از حد طبیعی بشری خارج می‌شود و او نباید بخورد و بیاشامد و بمیرد، در رد نظریه آنان می‌فرماید: «ما پیامبران را پیکرهایی که غذا نخورند قرار ندادیم و آن‌ها هرگز عمر جاویدان نداشتند.»^۱ و در جای دیگر می‌فرماید: «ما هیچ یک از رسولان را پیش از تو نفرستادیم مگر این که غذا می‌خوردند و در بازارها راه می‌رفتند.»^۲

بنابراین پیامبران نیز در مسائل مربوط به زندگی مادی همچون سایر مردم بودند. قرآن درباره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «بگو من فقط بشری هستم چون شما (امتیازم این است که) بر من وحی می‌شود.»^۳

از این رو پیامبران نیز برای گذران زندگی و تأمین معاش خویش در تلاش و تکاپو بودند تا روزی حلال به دست آورند و نیازمند دیگران نباشند و بتوانند به این نیاز فطری خود و افراد تحت تکفل خویش پاسخ دهند.

نقش اقتصاد در زندگی بشر

همان گونه که می‌دانیم مسأله «اقتصاد» از اصول اساسی و مسائل مهم زندگی انسان‌هاست که در تمام ادوار و در همه اجتماعات نقش مهمی دارد و چرخ زندگی بشر به دور آن می‌چرخد.

ای محمد تو ادعای بزرگی کرده‌ای و سخنان وحشتناکی می‌گویی، تو چنین می‌پنداری که رسول پروردگار عالمیانی، اما شایسته نیست که پروردگار جهانیان و خالق ما و همه مخلوقات، رسولی مثل تو (انسانی همانند ما) داشته باشد، تو همانند ما غذا می‌خوری و همچون ما در بازارها راه می‌روی. پیامبر عرضه داشت بار پروردگارا تو همه سخنان را می‌شنوی و به همه چیز عالمی. آنچه را بندگان تو می‌گویند می‌دانی (خودت پاسخ آنها را بیان فرما). در این هنگام آیات یاد شده نازل شد و به بهانه‌گیری آنها پاسخ داد. (العروسی، الحویزی، عبد علی تفسیر نورالثقلین، قم، منشورات مؤسسه اسماعیلیان، ۱۳۶۴ هـ. ش، ط ۴، ج ۴، ص ۶).

۱. و ما جعلناهم جسداً لا یاكلون الطعام و ماکانوا خالدین. (سوره انبیاء، آیه ۸)

۲. و ما ارسلنا قبلك من المرسلین الا انهم لیاكلون الطعام و یمشون فی الاسواق .... (سوره فرقان، آیه ۲۰)

۳. قل انما انا بشر مثلکم یوحی الیّ .... (سوره کهف، آیه ۱۱۰)

اسلام به مسائل اقتصادی اهمیت فراوانی داده است و وجود ابواب متعدد مربوط به مبادلات مالی در فقه و قوانین اسلامی، حکایت از این دارد که اقتصاد در اسلام ارزش فراوان دارد.

اهمیت مسائل اقتصادی تنها از این نظر نیست که تأمین آزادی و استقلال و حیات مادی مردم بدون آن امکان ندارد، بلکه از این نظر نیز هست که پیوند نزدیکی با مسائل زیربنایی جامعه حتی با مسائل «اخلاقی» دارد. جریان یک اقتصاد سالم در پیکر اجتماع همچون جریان خون سالم در کالبد یک انسان است. ممکن است در حال عادی توجه به نقش گردش خون در حیات یک انسان نداشته باشیم، اما به هنگامی که مجرای شاهرگ‌های کسی به خاطر اختلال در سیستم ضد انعقاد با لخته‌ای خون بسته می‌شود بلافاصله عکس‌العمل شدید آن ظاهر می‌گردد. عضوی که مجرای خونس بسته شده فوراً فلج می‌شود و اگر این عضو از اعضای فعالی همانند قلب یا دستگاه تنفس باشد مرگ ناگهانی را حتماً با خود همراه خواهد داشت. از طرف دیگر فقر اقتصادی عوارضی در پیکر اجتماع درست همانند «کم خونی» و «فقرالدم» همراه دارد. در بیماری فقر الدم چشم درست نمی‌بیند، گوش قدرت شنوایی را از دست می‌دهد، زبان به لکنت می‌افتد، دست و پاها می‌لرزند و مغز هم قدرت اندیشیدن را ندارد. یک اجتماع که با فقر اقتصادی، یا یک سیستم مالی ناسالم دست به گریبان است، توانایی و مهارت را از دست می‌دهد و گرفتار نارسایی‌های مرگباری در همه زمینه‌ها می‌شود. یک سیاستمدار انقلابی، یک فرمانده شجاع، یک فیلسوف بزرگ، یک دانشمند ماهر و یک شاعر نکته‌پرداز و یک تکنسین ورزیده هرگز قادر به انجام رسالت خود در جامعه نیست مگر این که حداقل یک زندگی اقتصادی مناسب داشته باشد.

نقش مسائل اقتصادی در شکل اخلاقی جامعه

چنان که اشاره شد حتی مسائل اخلاقی نیز به مقدار قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر عوامل اقتصادی قرار دارند. ممکن است این سخن برای بعضی از علمای اخلاق، گران آید که این گونه مسائل معنوی چه ارتباطی می‌تواند با مسائل اقتصادی داشته

باشد، ولی با توجه به این نکته تجربی و حسی «که نگهداری ارزش‌های اخلاقی همچون شهامت، صراحت، مناعت طبع، راستگویی، امانت، و استقلال شخصیت، برای یک انسان گرسنه کار بسیار دشواری است» جای هیچگونه شکی باقی نمی‌ماند. آن کس که گرسنه است الزاماً گرفتار دروغ و تزویر و تقلب نمی‌شود و ایمان خود را از دست نمی‌دهد، اما زمینه ابتلای به این انحرافات اخلاقی در انسان‌های گرسنه بسیار آماده‌تر است و این یک امر حسی و تجربی است. همچنین جای شک نیست که نیازهای مادی و فقر اقتصادی، انسان را به کارهای زشتی همچون چاپلوسی، تملق، ثناخوانی افرادی که شایسته سرزنش‌اند و عیب‌جویی از آن‌ها که لایق ستایش نیستند، تشویق می‌کند.

فقر اقتصادی، انگیزه گناه

اسلام فقر اقتصادی را انگیزه گناه و بی‌نیازی مادی را مایه کمک به تقوا و معنویت شمرده است. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «بی‌نیازی کمک خوبی برای تقوا و پرهیزکاری است».^۱

و در سخنی از امام صادق علیه السلام می‌خوانیم:

بی‌نیازی که تو را از ستم باز دارد بهتر است از فقری که تو را به گناه وا دارد.^۲
امیرمؤمنان علیه السلام به فرزندش حسن مجتبی علیه السلام فرمود:

۱. نعم العون علی تقوی الله الغنی، الحر العاملی محمد بن الحسن، وسائل الشیعه، بیروت، منشورات دار احیاء التراث العربی، ۱۳۹۱ هـ. ق، ط ۴، ج ۱۲، ص ۱۶، باب ۶، باب استحباب الاستعانه بالدنیا علی الاخره، حدیث ۱؛ الشیخ الصدوق، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، تهران، منشورات دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۹۰ هـ. ق، ط ۵، ج ۳، ص ۹۴، باب ۵۸، حدیث ۵؛ الکلینی، ابی جعفر، محمد بن یعقوب، الفروع من الکافی، تهران، منشورات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۱ هـ. ق، ج ۵، ص ۷۱؛ کتاب المعیشة، باب الاستعانه بالدنیا علی الاخره، حدیث ۱، ص ۷۲، حدیث ۸ و ۹ و ص ۷۳ حدیث ۱۴ و ۱۵ به همین مضمون آمده است.

۲. غنی یحجزک عن الظلم خیر من فقر یحملک علی الاثم، وسائل الشیعه، همان، ص ۱۷، حدیث ۷؛ من لایحضره الفقیه، همان، ص ۱۰۱، حدیث ۴۹؛ فروع کافی، همان، ص ۷۲، حدیث ۱۱.

انسانی را که به دنبال تأمین غذای خود می‌رود سرزنش مکن، چون کسی که غذایش فراهم نباشد خطاهایش زیاد خواهد شد.^۱

نقش نان در عبادت

پیامبر اکرم ﷺ فرمود: نان را که فرآورده کشاورزی است عزیز دارید چه آن که عوامل آسمانی و زمینی و بسیاری از آفریده‌های الهی در ایجاد آن مؤثر بوده اند.^۲

در حدیث دیگری می‌خوانیم: امام رضا علیه السلام از جدش نقل فرمود که سلمان ابوذر را به منزلش دعوت کرد و دو قرص نان نزد او آورد. ابوذر آن‌ها را زیر و رو می‌کرد، سلمان گفت: برای چه آن‌ها را زیر و رو می‌کنی؟ گفت می‌ترسم پخته نباشند.^۳ سلمان سخت در خشم شد و گفت: چه قدر جرأت داری که این نان‌ها را زیر و رو می‌کنی؟ به خدا سوگند آبی در آن کار کرده که فرشتگان از زیر عرش آوردند و آن را به باد سپردند و باد به ابر ریخته و ابر بر زمین باریده و به کمک رعد و فرشتگان به جای خود رسیده و زمین و چوب و آهن و بهائم و آتش و هیزم و نمک و آنچه نتوان برشمرد در آن کار کرده، تو از کجا حق شکر آن را می‌توانی بجا بیاوری؟ ابوذر گفت به سوی خدا توبه می‌کنم و آموزش می‌طلبم از کاری که کردم و از تو به خاطر انجام کاری که آن را دوست نداشتی عذر خواهیم.^۴

۱. لاتلم انساناً يطلب قوته فمن عدم قوته كثر خطايا، بحار الانوار، ج ۶۹، ص ۴۷.

۲. اكرموا الخبز فانه قد عمل فيه ما بين العرش الى الارض و ما فيها من كثير من خلقه، بحار الانوار، ج ۶۳، ص ۲۷۲؛ قمی، شیخ عباس، سفینه البحار، تهران، انتشارات فراهانی، بی تا، ج ۱، ص ۳۷۵؛ برقی، ابی جعفر احمد بن محمد المحاسن، تعلیق سید جلال الدین حسینی، ص ۵۸۵.

۳. سخن سلمان در مقام قدرشناسی نعمت است، البته اسلام توصیه کرده است که هر کس مسؤول و متصدی هر کاری است باید آن را با دقت و بخوبی انجام دهد، بنابراین وظیفه نانوا نیز پختن نان مرغوب و قابل مصرف است.

۴. جعفر بن محمد عن ابيه عن جده عليه السلام قال دعا سلمان اباذر الى منزله فقدم عليه رغيفين فاخذ ابوذر الرغيفين يقابلهما. فقال له سلمان يا اباذر لاي شيئي تقلب هذين الرغيفين فال خفت ان لا يكونا نضيجين، فغضب سلمان من ذلك غضبا شديداً ثم قال ما اجراك حيث تقلب هذين الرغيفين فوالله لقد عمل في هذا الخبز الماء الذي تحت العرش و عملت فيه الملائكة حتى القوه الى الريح و عملت فيه ادامه در صفحه بعد

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دید عایشه تکه نانی که به زمین افتاده بود می‌خواهد زیر پا بگذارد. پیامبر آن را برداشت و خورد؛^۱ و فرمود: ای عایشه با نعمتهای خدا خوب همسایه باش چون آنها وقتی از مردمی فرار کنند کم بر می‌گردند.^۲

حدیثی جالب

رسول مکرم اسلام به اندازه‌ای مسأله اقتصاد را (که یکی از آنها نان است) پر ارزش و مهم معرفی کرده که شاید این روایت به نظر بعضی‌ها عجیب بیاید. او در حال نیایش با خدا می‌گوید:

بار خدایا نان را برای ما مبارک گردان و آن را زیاد کن. میان ما و نان جدایی نینداز، زیرا اگر نان نباشد نه نماز می‌گزاریم، نه روزه می‌گیریم و نه سایر واجبات را انجام می‌دهیم.^۳

در حدیث دیگری فرمود:

نان را بو نکنید تا خوب آن را امتحان و اختیار کنید آن گونه که حیوانات درنده آن را بو می‌کنند، زیرا نان مبارک است. خدای عزوجل به خاطر نان (باران) آسمان

الريح حتى القته الى السحاب و عمل فيه السحاب حتى امطره الى الارض و عمل فيه الرعد و الملائكة حتى وضعوه مواضعه و عملت فيه الارض و الخشب و الحديد و البهائم و النار و الحطب و الملح و ما لا احصيه اكثر فكيف لك ان تقوم بهذا الشكر، فقال ابوذر الى الله اتوب و استغفر الله مما احدثت و اليك اعتذر مما كرهت. بابويه قمي، ابي جعفر، محمد بن علي بن حسين، امالي، الصدوق، بيروت، منشورات مؤسسه الاعلمي للمطبوعات، ۱۴۰۰ هـ. ق، ط ۵، ص ۳۵۹، مجلس ۶۸.

۱. این عمل پیامبر اسلام منافاتی با بهداشت ندارد، زیرا ممکن است نان به محل پاکیزه‌ای افتاده بوده است.
۲. یا حمیری اکرمی جوار نعم الله عليك فانها لم تنفر من قوم فكادت تعود اليهم .... ، سفينه البحار، ج ۱، ص ۳۷۵.

۳. اللهم بارك لنا في الخبز و لا تفرق بيننا و بينه فلولا الخبز ما صلينا و لاصمنا و لادينا فرائض ربنا، و مسائل الشيعة، ج ۱۲، ص ۱۷؛ كتاب التجاره، باب ۶، حديث ۶؛ فروع كافي ج ۵، ص ۷۳؛ كتاب المعيشه، حديث ۱۳، همان، ج ۶؛ كتاب الاطعمه، ص ۲۸۷، حديث ۶؛ بحار الانوار، ج ۶۳، ص ۲۷۰؛ سفينه البحار، ج ۱، ص ۳۷۴.

را پی در پی بر شما فرستاد و به خاطر نان (علف) چراگاه را رویانید. با بودن نان نماز می‌خوانید. روزه می‌گیرید. حج و زیارت خانه خدا را انجام می‌دهید.^۱ در غزوه خندق مسلمانان گرفتار قحطی و گرسنگی شدید بودند و خانواده‌ها هر چه می‌توانستند برای آن‌ها می‌فرستادند .... و پیامبر و اصحاب آن حضرت سیزده چهارده روز عملاً در محاصره بودند به طوری که تقریباً همگی درمانده و عاجز شدند. پیامبر عرض کرد: پروردگارا تو را به عهد و پیمانت سوگند می‌دهم آیا می‌خواهی عبادت نشوی؟^۲ مقصود این است که اگر از نظر مواد غذایی هم انسان در مضیقه باشد آن‌گونه که باید خدا را عبادت نخواهد کرد.

نان قوام بدن

امام صادق علیه السلام فرمود:

قوام و استواری بدن بر نان پایه‌ریزی شده است.^۳

در حدیث دیگری از آن حضرت آمده است:

روح انسان زمانی قرار و آرام دارد که قوت و خرجی خود را تأمین کرده باشد.^۴

---

۱. عن ابی عبدالله علیه السلام قال: قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ایاکم ان تشموا الخبز کما تشمّه السبّاع فان الخبز مبارک ارسل الله عزوجل له السماء مدراراً و له انبت الله المرعى و به صلیتم و به صمتم و به حججتم بیت ربکم، فروع کافی ج ۶، ص ۳۰۳، حدیث ۶. در این باره به همان مدرک، ص ۳۰۴-۳۰۱ باب فضل الخبز رجوع شود.

۲. واقدی، محمد بن عمر بن واقد، المغازی، تحقیق الدكتور مارسدن جونس، دفتر تبلیغات اسلامی، رمضان ۱۴۱۴ هـ. ق، ج ۱، ص ۴۷۷-۴۷۶.

۳. انما بنی الجسد علی الخبز، فروع کافی، ج ۶، ص ۲۸۶. کتاب الاطعمه، حدیث ۳، ص ۲۸۷، حدیث ۷. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، منشورات مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ هـ. ق، ط ۲، ج ۶۳، ص ۲۷۰. برقی، همان، ص ۵۸۵.

۴. ان النفس اذا احرزت قوتها استقرت، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۰۲، حدیث ۵۴. وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۳۲۰، حدیث ۲. فروع کافی، ج ۵، ص ۸۹. کتاب المعیشه، باب احراز القوت، حدیث ۲.

خلاصه این که نیازهای مادی و معیشتی از مسائلی نیست که انسان آن‌ها را نادیده انگارد و بی توجه بگذرد. کسی که عبادت می‌کند باید از نیروی بدنی برخوردار باشد و از نظر معیشت تأمین شود تا عبادت کند. تأمین نیازهای مادی و معیشتی از ابتدایی‌ترین نیازهای هر جامعه‌ای است.

سه چیز از نیازهای عمومی است

امام صادق علیه السلام فرمود:

سه چیز است که همه مردم به آن نیازمندند:

امنیت؛ عدالت؛ رفاه و فراوانی.^۱

در روایت دیگری آمده است که به مفضل فرمود: ... بدان که اساس معیشت

انسان در زندگی او نان است و آب.^۲

امام هشتم علیه السلام فرمود: انسان وقتی خوراک سال خود را تأمین کند پشتش از بار

زندگی سبک می‌گردد و آسوده خاطر می‌شود. سپس فرمود: حضرت باقر و حضرت

صادق علیه السلام تا زمانی که قوت سال خود را تأمین نمی‌کردند، خانه یا ملک نمی‌خریدند.^۳

۱. عن الصادق علیه السلام ثلاثة اشياء يحتاج الناس طراً اليها. الامن، و العدل، و الخصب. الحراني،

ابو محمد الحسن بن علی بن الحسن بن شعبه، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله و سلم،

قم، منشورات مکتبه بصیرتی، ط ۵ با مقدمه سید محمد صادق بحر العلوم، سؤال ۱۳۹۴، ص ۲۳۶.

۲. ... و اعلم یا مفضل ان راس معاش الانسان و حياته، الخبز و الماء... مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت،

منشورات موسسه الوفاء، ط ۲، ۱۴۰۳ هـ ۱۹۸۳ م، ج ۳، ص ۸۷.

۳. ان الانسان اذا أدخل طعام سنه خف ظهره و استراح و كان ابو جعفر و ابو عبدالله علیهما السلام

لا یشتريان عقده حتی یحرز اطعام سنتهما، وسائل، همان، حدیث ۳. فروع کافی، همان، حدیث ۱.

ناگفته نماند که این حدیث و احادیثی شبیه آن مربوط به زمانی است که دیگران نیز می‌توانستند برای

خود غذایی ذخیره کنند نه در روزگاری که امام صادق علیه السلام در موقعیتی باشد که بتواند قوت سال خود

را تهیه کند با این که می‌دانست دیگران از نظر گذران زندگی و تهیه آذوقه در مضیقه‌اند. از این رو

نمونه‌هایی در زندگی حضرت دیده می‌شود که ماده معیشت خانواده خود را که حتی به مقدار یک سال

نبوده است در اختیار اجتماع می‌گذاشت و علت آنرا محاسبه در معیشت بیان می‌داشت که این علت

بخوبی روشن می‌سازد که اجتماع از دیدگاه اسلام در موارد ضروری معیشت مقدم بر اختصاصات

فردی است که یک نمونه از نظرتان می‌گذرد. نرخ گندم و نان، روز به روز در مدینه بالا می‌رفت.

نگرانی و وحشت بر همه مردم مستولی شده بود. آن کس که آذوقه سال را تهیه نکرده بود در تلاش

ادامه در صفحه بعد

در حدیث دیگری آمده است: معمر بن خلاد از حضرت رضا علیه السلام سؤال کرد: اندوختن گندم سالیانه چطور است؟ فرمود: من خود این کار را می‌کنم، یعنی قوت سالیانه مورد نیازم را یکجا تهیه می‌نمایم.^۱

همچنین در ذیل این آیه شریفه که قرآن از قول حضرت موسی نقل می‌کند که گفت: «پروردگارا! هر چه خیر و نیکی بر من فرستی به آن نیازمندم.^۲ از امام صادق علیه السلام سؤال شد: حضرت موسی از خدا چه خواست؟ فرمود: طعام.^۳

خلاصه بحث

نتیجه این که اسلام معتقد است رسالتش تنها در مسائل اخلاقی و تکمیل جهات معنوی انسان‌ها منحصر نمی‌شود، بلکه به جنبه‌های اقتصادی و لذایذ طبیعی آن‌ها عنایت و توجه دارد، چرا که تکمیل حیات معنوی و انجام عبادات بدون معاش و نیروی جسمی و سلامت بدن امکان‌پذیر نیست؛ و نیاز بدن انسان به مواد غذایی

بود که تهیه کند و آن کس که تهیه کرده بود مواظب بود آن را حفظ کند. در این میان مردمی هم بودند که به واسطه تنگدستی مجبور بودند روز به روز آذوقه خود را از بازار بخرند. امام صادق علیه السلام از «معتب» وکیل خرج خانه خود پرسید: «ما امسال در خانه گندم داریم؟» او پاسخ داد: بلی یابن رسول الله! به قدری که چندین ماه را کفایت کند گندم ذخیره داریم.» امام فرمود: «آنها را به بازار ببر و در اختیار مردم بگذار و بفروش.» او عرض کرد یابن رسول الله: گندم در مدینه نایاب است اگر این‌ها را بفروشیم دیگر خریدن گندم برای ما میسر نخواهد شد حضرت فرمود همین است که گفتم همه را در اختیار مردم بگذار و بفروش. معتب دستور امام را اطاعت کرد؛ گندمها را فروخت و نتیجه را گزارش داد. امام به او دستور داد: «بعد از این، نان خانه مرا روز به روز از بازار بخر. نان خانه من نباید با نانی که در حال حاضر توده مردم مصرف می‌کنند تفاوت داشته باشد. نان خانه من باید بعد از این نیمی گندم باشد و نیمی جو. من بحمدالله توانایی دارم که تا آخر سال، خانه خود را با نان گندم به بهترین وجهی اداره کنم ولی این کار را نمی‌کنم تا در پیشگاه الهی مسأله اندازه گیری معیشت را رعایت کرده باشم.» فروع کافی ج ۵، ص ۱۶۶. بحارالانوار ج ۴۷، ص ۵۹.

۱. سأل معمر بن خلاد ابا الحسن الرضا علیه السلام «عن حبس الطعام سنه، فقال انا افعله» یعنی بذلک احراز القوت، من لایحضره الفقیه، همان، ص ۱۰۲، حدیث ۵۵.

۲. رب انی لما انزلت الی من خیر فقیر. (سوره قصص، آیه ۲۴)

۳. بحرانی، سید هاشم، البرهان فی تفسیر القرآن، قم، منشورات دار الکتب العلمیه، ۱۳۹۳ هـ. ق، ط ۳، ج ۳، ص ۲۲۴؛ تفسیر نور الثقلین، ج ۴، ص ۱۲۱؛ فروع کافی ج ۶، ص ۲۸۷، حدیث ۵؛ محاسن برقی، ص ۵۸۵.

یک امر ضروری و طبیعی است که هر کس ناگزیر از خوردن طعام و غذا و نان و ... است. از این رو چنان که گذشت در روایات متعددی درباره مواد غذایی به خصوص نان و احترام این موهبت الهی تأکید زیادی شده است.

تذکر لازم

اقتصاد در اسلام اصل است نه زیربنا.

شکی در این نیست که انسان مرکب است از جسم و جان، و از دیدگاه اسلام اقتصاد تنها نیمی از سعادت انسان را تأمین می‌کند، نه تمام زندگی او را، و فرق اساسی میان نظام اقتصادی اسلام با نظامهای کمونیستی و سرمایه‌داری این است که هرگز اسلام به اصالت اقتصاد معتقد نیست، بلکه آن را یکی از ارکان مهم زندگی انسان می‌داند که با عوامل دیگر، سعادت انسان را تأمین می‌کند البته برخلاف کمونیست‌ها که اقتصاد را زیر بنا می‌دانند. بهترین دلیل بر این که، اقتصاد در اسلام به صورت یک اصل - نه زیر بنا - مطرح است این است که اکثر کتاب‌های فقهی درباره مسائل و قوانین اقتصادی دور می‌زنند. بابهای فقه مانند مکاسب، شفعه، اقاله، صلح، مضاربه، مزارعه، مساقات، اجاره، جعاله، عاریه، دین، رهن، حجر، ضمان، حواله، هبه، وقف، صدقه، ارث، زکات و خمس و ... همه پیرامون موضوعات و مباحث اقتصادی و مالی است و این، حکایت از این دارد که اسلام برای اقتصاد اهمیت خاصی قایل است و در قرآن مجید، آمدن لفظ زکاة بعد از لفظ صلوة دلیل این مسأله است که میان معاش و معاد پیوند محکم و ناگسستنی وجود دارد.

به بیان دیگر از آنچه گذشت می‌توان نتیجه گرفت که در نظام اسلامی انسان «حیوان اقتصادی» نیست و بلکه انسان مقام رفیع و بلندی دارد و تنها به خاطر شکم آفریده نشده است تا کاری که حیوانات انجام می‌دهند انجام دهد.^۱ بلکه او موجودی

۱. همان گونه که امیرمؤمنان علیه السلام در نامه‌ای که به عثمان بن حنیف انصاری نوشت می‌فرماید: .... فما خلقت ليشغلني اكل الطيبات كالبهيمة المربوطة همها علفها او المرسله شغلها تقمها تكثر من اغلافها و تلهوا عما يراد بها او اترك سدى، او اهمل عابثاً او اجر حبل الضلاله او اعتسف طريق المتاهه. الدكتور صبحی الصالح، نهج البلاغه، قم، منشورات دارالهجره، ۱۳۹۵ هـ. ق، نامه ۴۵، ص ۴۱۶.

است گرامی که تمام جهان به خاطر او خلق شده است.^۱ ولی با این همه نباید مسأله اقتصاد را به طور کلی نادیده انگاشت. بلکه باید اقتصاد و وسائل زندگی از قبیل غذا، مسکن و مانند اینها را به عنوان مقدمه تکامل انسان به حساب آوریم و در تحصیل آن بکوشیم از این بعد که وسیله است نه هدف.

پیامبران و ائمه معصومین علیهم السلام هم در این جهت با سایر مردم مساوی هستند، از این رو آنان نیز برای تأمین معاش خویش در تکاپو و تلاش بودند.

ضرورت مسکن برای انسان

مسأله مسکن نیز از مسائلی است که برای تمام مردم لازم و ضروری است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز مانند سایر مردم مسکن و خانه شخصی داشت، گرچه خانه‌های آن حضرت بسیار محقر بوده است.^۲ ولی بی‌تردید داشتن مسکن از مسائلی است که

... من آفریده نشدم که خوردن خوراکیهای پاکیزه مرا به خود مشغول دارد، همچون حیوان پرواری که تمام همش علف است و یا همچون حیوان رها شده‌ای که شغلش چریدن و خوردن و پر کردن شکم می‌باشد و از سرنوشتی که در انتظار اوست بی‌خبر است. آیا بیهوده یا مهمل و عبث آفریده شده‌ام؟ آیا باید سر رشته دار ریسمان گمراهی باشم و یا در طریق سرگردانی قدم گذارم؟

۱. دلیل این مطلب آیاتی است مانند .... سخن لکم ما فی الارض .... (سوره حج، آیه ۶۵) خداوند آنچه در زمین است مسخر شما کرد و دیگر آیاتی مانند (سوره ابراهیم، آیه ۳۲، سوره نحل، آیه ۱۴ و ۱۲، سوره جائیه، آیه ۱۳ و ۱۲) و ....

۲. در این باره که پیامبر خانه شخصی داشت و هنوز هم خانه‌اش که محل دفن آن حضرت می‌باشد، باقی است، روایات زیادی وجود دارد. مرحوم علامه مجلسی می‌نویسد: وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله وارد مدینه شد با امیرمؤمنان علیه السلام به منزل ابویوب انصاری رفتند تا وقتی که مسجد پیامبر و خانه‌های اطراف مسجد و خانه علی علیه السلام ساخته شد آن گاه به منزل خود رفتند. برخی نوشته اند پیامبر و امیرمؤمنان مدت هفت ماه در خانه ابویوب بودند. جهت اطلاع بیشتر در این مورد به این منابع رجوع شود: بحارالانوار، ج ۱۹، ص ۱۱۲ و ۱۱۶ و ۱۲۵. قمی، حاج شیخ عباس، الکنی و اللقب، تهران، منشورات مکتبه الصدر، ط ۵، ۱۴۰۹ هـ. ق، ج ۱، ص ۱۳. ابن اثیر، اسد الغابه فی معرفه الصحابه، دار احیاء التراث العربی، بیروت، لبنان، ج ۵، ص ۱۴۳ به بعد. القرطبی، الاستیعاب فی معرفه الاصحاب در حاشیه الاصابه فی تمییز الصحابه، مطبعه السعاده، مصر، ط ۱، ۱۳۲۸، ج ۱، ص ۵. خطیب بغدادی، تاریخ بغداد، او مدینه السلام، بیروت، دار الكتاب العلمیه، بی تا، ج ۱، ص ۱۵۳. حاکم نیشابوری، المستدرک علی

ادامه در صفحه بعد

نقش مهمی را در زندگی انسان ایفا می‌کند. مسأله ضرورت مسکن برای انسان تا آن جا مورد توجه پیشوایان دین بوده است که در برخی از روایات فروختن زمین، خانه، ... مورد نکوهش و مذمت قرار گرفته است مگر در صورتی که انسان زمین، باغ، خانه‌ای که می‌فروشد، پول آن را در چیزی مشابه همان صرف کند و اگر با آن چیز دیگری خریداری کند یا در مورد دیگری مصرف کند برایش مبارک نخواهد بود و از آن جا که اگر بیش از این در باره به بحث بپردازیم از موضوع اصلی خارج خواهیم شد، جهت اطلاع بیشتر به منابع روایاتی که به عنوان نمونه در پاورقی آمده است مراجعه فرمایید.^۱

الصحيحين، حلب، منشورات مكتبة المطبوعات الاسلامی، بی تا، ج ۳، ص ۴۶۰-۴۶۱. الشيرازی، السيد علی، الدرجات الرفیعه فی طبقات الشیعه، بیروت، لبنان، ط ۲، ۱۴۰۳ هـ، ۱۹۸۳ م، ص ۳۱۴. الامین، السيد محسن، اعیان الشیعه، تحقیق حسن الامین، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات، ۱۴۰۳ هـ. ق، ج ۱، ص ۳۷۷. ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، قم، انتشارات علامه، ج ۱، ص ۱۸۵. ابن هشام، السیره النبویه، تحقیق مصطفی السقاء ... بیروت، ج ۲، ص ۱۴۵-۱۴۱. الامین، السيد محسن، فی رحاب ائمه اهل البیت، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت، ۱۴۱۲ هـ، ۱۹۹۲ م، ج ۱، جزء ۱، ص ۱۵۸. روضه الکافی، ج ۸، ط ۲، ص ۳۴۰. ابی الفتح، محمد بن محمد الیعمری، عیون الاثر فی فنون المغازی و الشمائل و السیر، ط ۱، ۱۹۹۲، ج ۱، ص ۳۱۲.

۱. سنن ابن ماجه، تحقیق محمد فواد عبدالباقی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۹۵ هـ. ق، ج ۲، ص ۸۳۲، حدیث ۲۴۹۰ و ۲۴۹۱. الهیتمی، علی بن ابی بکر، مجمع الزوائد و منبع الفوائد، بیروت، منشورات دار الکتاب العربیه، ج ۴، ص ۱۱۱. سنن دارمی، منشورات دار احیاء السنه النبویه، بی جا، بی تا، ج ۲، ص ۲۷۳. احمد بن حنبل، مسند، بیروت، منشورات دار الفکر، بی تا، ج ۳، ص ۴۶۷ و ج ۴، ص ۳۰۷. من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۰۴ و ۱۰۵. فروع کافی، ج ۵، ص ۹۱ و ۹۲. وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۴۵، حدیث ۵، ۶، ۷ و ۸. احمد امین، التکامل فی الاسلام، دارالنعمان، للطباعه و النشر، ط ۲، ۱۳۸۴، ج ۴، ص ۴۱. النوری، الطبرسی، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، تهران، منشورات المکتبه الاسلامیه، ۱۳۸۳ هـ. ق، ج ۲، ص ۴۲۴، بحار الانوار ج ۱۰۰، ص ۶۹. سید بن طاووس، کشف المحججه لثمره المهجه، منشورات المطبعه الحسینیة فی النجف، ۱۳۷۰ هـ، ۱۹۵۰ م، ص ۱۲۳.

هدایا و کمک‌های مالی اهل بیت علیهم‌السلام

چند سؤال اساسی

با توجه به آنچه گذشت که پیامبر و ائمه معصومین علیهم‌السلام همانند سایر مردم نیاز به غذا، لباس مسکن داشتند و خود آنان مردم را تشویق به اهمیت دادن به مسائل اقتصادی می‌کردند، چند سؤال در این جا مطرح می‌شود:

پیامبر اسلام و اهل بیت علیهم‌السلام او از چه طریقی نیازمندی‌های مادی خویش را تأمین می‌کردند، آیا آنان صرفاً از بیت‌المال استفاده می‌کردند؟
 آیا فعالیت‌های اقتصادی از قبیل: کشاورزی، دامداری و تجارت داشتند؟
 کمک‌های مالی آنان به نیازمندان از چه طریقی تهیه می‌شد؟

توضیح این که رسول گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و خاندان آن حضرت کمک‌های مالی فراوانی به فقرا، مستمندان، نیازمندان می‌کردند. برده‌هایی را می‌خریدند و در راه خدا آزاد می‌کردند که در روایتی آمده است امیرمؤمنان علیه‌السلام هزار برده در راه خدا خرید و آزاد کرد.^۱

امام سجاد علیه‌السلام نیز بردگانی در راه خدا آزاد کرد. آن بزرگوار بردگانی را خریداری کرده، مدتی تحت آموزش و تربیت قرار می‌داد و سپس آزادشان می‌کرد و آنان به صورت انسان‌های نمونه به فعالیت فرهنگی و تربیتی می‌پرداختند و پس از

۱. فروع کافی، ج ۵، ص ۷۴، حدیث ۳ و ۴؛ مدارک دیگر این حدیث در بحث «امیرمؤمنان علیه‌السلام و کشاورزی» آمده است.

آزادی نیز ارتباطشان با امام قطع نمی‌شد. «علی بن طاووس» ضمن اعمال ماه رمضان می‌نویسد: علی بن الحسین علیه السلام شب آخر ماه رمضان بیست نفر برده (یا اندکی بیشتر یا کمتر) را آزاد می‌کرد و می‌گفت خداوند در هر شب ماه رمضان هنگام افطار هفتاد هزار نفر از اهل دوزخ را از عذاب آتش آزاد می‌کند و در شب آخر به تعداد کل شبهای رمضان آزاد می‌کند. دوست دارم خداوند ببیند که من در دنیا بردگان خود را آزاد می‌کنم تا بلکه مرا در روز رستاخیز از آتش دوزخ آزاد سازد.

امام هیچ خدمتگزاری را بیش از یک سال نگه نمی‌داشت. وقتی که برده‌ای را در اول یا وسط سال به خانه می‌آورد شب عید فطر او را آزاد می‌ساخت و در سال بعد به جای او شخص دیگری را می‌آورد و باز او را در ماه رمضان آزاد می‌ساخت، و این روال تا آخر عمر او همچنان ادامه داشت. امام بردگان سیاه پوست را (با وجود آن که به آنان نیاز نداشت) می‌خرید و در مراسم حج به عرفات می‌آورد و آن گاه که به سوی مشعر کوچ می‌کرد آنان را آزاد می‌کرد و جوایز مالی به آنان می‌داد.^۱ پول‌ها و لباس‌هایی به شعرا به عنوان جایزه می‌دادند. همچنین در زمان پیامبر اسلام هیأت‌ها و نمایندگان از اعراب می‌آمدند و اظهار اسلام می‌کردند، پیامبر هم هدایایی به آن‌ها می‌داد و کمک‌های دیگری که در مباحث آینده به عنوان نمونه بیان خواهد شد. این کمک‌ها از چه طریقی بود؟ از بیت‌المال؟ و اگر از بیت‌المال استفاده می‌کردند تمام این هزینه‌ها را از آن جا برمی‌داشتند؟ یا مبلغی از آن‌ها را؟ مخصوصاً گاهی ائمه علیهم السلام پول‌های فراوانی به عنوان صلّه و جایزه به شعرای شیعی و مدافع ولایت می‌دادند که شاید برای برخی قابل تصور نبود. آیا اینها از چه محلی بود؟

پاسخ

در پاسخ این سؤال‌ها ذهنیت عمومی در جامعه ما این است که تأمین معاش و زندگی پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام از محل بیت‌المال بوده و اگر بخشش‌ها یا کمک‌هایی هم نسبت به فقرا یا نیازمندان داشتند، آن هم از منبع بیت‌المال و وجوه

۱. اقبال الاعمال، ط ۲، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۹۰ هـ. ق، ص ۲۶۱.

عامه بوده که در اختیار آنان بوده است و نسبت به آن ولایت داشتند. اما بررسیها و پژوهش‌ها در تاریخ زندگی پیشوایان اسلام نشان می‌دهد که آن بزرگواران اموال و دارایی‌های شخصی نیز داشتند و همه جا و در همه موارد، از بیت‌المال استفاده نمی‌کردند. هدف این کتاب جستجوی پاسخ این سؤال‌ها و پیگیری و شناسایی منابع درآمد پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و اهل بیت آن حضرت و مشخص ساختن این نکته است که چقدر و در چه مواردی از بیت‌المال، و در کدام مواردی از اموال و دارایی‌های شخصی استفاده می‌کردند؟

اینک پیش از آن که این موضوع بررسی شود، از باب مقدمه از هدایای پیامبر اسلام و صله‌ها و بخشش‌های امامان به شعرا و نیز از کمک‌های مالی آن پیشوایان به افراد مختلف یاد می‌کنیم تا حجم بالای آن‌ها روشن گردد و توجه پیدا کنیم که این مبالغ نمی‌توانست از منبع واحدی باشد و طبعاً از منابع مختلف تأمین می‌شده است.

کمک‌های مالی اهل بیت علیهم‌السلام

هدایای پیامبر به هیأت‌های نمایندگی قبایل عرب

هیأت‌های نمایندگی قبایل مختلف عرب برای اظهار اسلام، و اعلام انقیاد قبایل خویش، بیشتر در سال نهم هجرت و احياناً پیش یا پس از آن به حضور حضرت رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم شرفیاب می‌شدند و اسلام و انقیاد قبایل خود را به عرض می‌رساندند و مورد لطف و محبت شخص رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم واقع می‌شدند، و آن حضرت هدایا و جوایزی به آنان عنایت می‌کرد که برای نمونه چند مورد از نظرتان می‌گذرد:

۱. هیأت نمایندگی ثعلبه

در سال هشتم هجرت پس از بازگشت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم از «جِعْرَانَه»، چهار نفر از «بنی ثعلبه» نزد رسول خدا آمدند و گفتند ما فرستادگان قبيله خود هستیم و همه اسلام آوردیم. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم دستور داد از آنان پذیرایی کردند و پس از چند روز اقامت